

21. Подлипский, А.М. Книга в Витебске : (книгоиздательство, библиотеки и книголюбы Витебска): дооктябрьский период / А. Подлипский. Витебск : Обл. укр. тип., 1999. С. 61.

22. Шлюбскі, А. Матэрыялы да крыўскае гісторыі : доля кнігаховаў і архіваў / Ал. Шлюбскі // Крывіч. 1925. № 9. С. 48.

Summary

The article is devoted to the history of the book collections of the known Belarusian researchers (K. Tyzengauz, W. Lubomirsky, W. Dybowski, B. Dybowski, I. Domejko, etc.).

Галіеўская Я.В. (Мінск)

«БЕЛАРУСЫ»

Да гісторыі аддзела беларускай літаратуры
Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі

Частка I. 1922–1944 гг.

*Так навялося, што супрацоўнікаў
этага аддзела называлі ў бібліятэцы
«беларусамі», так яны называлі і сябе
самі. Ім і прысвячаецца гэты артыкул*

Прыгожая, утульная чытальная зала беларускай літаратуры знаходзіцца на другім паверсе Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. З'явілася яна ў новым будынку бібліятэкі невыпадкава, яна перасмніца былога беларускага аддзела. У зале – 57 месцаў для чытачоў, з іх 10 камп'ютарных. Ёсць апарат для прагляду мікраформаў, тры індывідуальныя кабіны для працы са сваімі носьбітамі. Пры зале знаходзіцца змястоўны падсобны фонд, які перавезены з былога аддзела і ўвесь час папаўняецца новымі дакументамі ў адпаведнасці са сваім профілем, шыкоўная аванзала, дзе арганізуююцца выстаўкі (юбілейныя, тэматычныя, новых паступленняў) і абслугоўваюцца чытачы па запых беларусазнаўчай тэматыкі. А даведачны апарат былога беларускага аддзела – традыцыйныя каталогі і картатэкі – знаходзіцца побач, таксама на другім паверсе, у атрыуме. Асноўныя фонды беларускага аддзела

цяпер размясціліся ў агульным кнігасховішчы на пятнаццатым паверсе новага будынка. Запыты нашых чытачоў адтуль выконваюцца дзякуючы новым тэхналогіям хутка, на працягу 30 хвілін. Адным словам, створаны ўсе неабходныя ўмовы для таго, каб усім наведвальнікам залы было тут камфортна і ўтульна. Новыя тэхналогіі даюць магчымасць аказваць нашым карыстальнікам шмат паслуг, аб якіх раней можна было толькі марыць. Сюды прыйшлі і новыя чытачы, і вярнуліся тыя, якія некалі працавалі ў беларускім аддзеле; больш таго, калі іх накіроўвалі ў іншыя залы, многія з іх пераходзілі да нас. Карыстальнікі, як і раней, прыносяць свае кнігі з дароўнымі надпісамі і словамі падзякі супрацоўнікам былога беларускага аддзела, частка працы якіх таксама ўкладзена ў гэтыя кнігі. Яны ўдзячны нам за працяг добрых традыцый аддзела, аб чым пакідаюць свае запісы ў кнізе заўваг і прапаноў. Жыве беларускі аддзел у памяці тых, у каго прайшла там значная частка жыцця, хто наведваў яго як чытач, хто карыстаўся яго ўнікальнымі фондамі. Гэта быў адзін з першых аддзелаў у структуры бібліятэкі, арганізаваны ў адным з ёй годзе. Беларускі аддзел заслугоўвае таго, каб мы вярнуліся да яго гісторыі, расказалі пра дзейнасць і ролю, якую ён адыграў як для бібліятэкі, так і рэспублікі, успомнілі тых людзей, якія былі яго пачынальнікамі, некалі там працавалі і чыімі вынікамі працы мы карыстаемся і па сённяшні дзень.

Зазірнуць у гісторыю беларускага аддзела – гэта значыць прайсці нанава, крок за крокам, год за годам тым шляхам, па якому ішло яго станаўленне і развіццё, вярнуцца ў той час праз знаёмства і аналіз апублікаваных матэрыялаў пра аддзел, успаміны былых супрацоўнікаў. У гісторыі, як і ў прыродзе, ёсць свае заканамернасці, нішто не ўзнікае на пустым месцы, калі для гэтага няма ніякіх падстаў. Вось і ўзнікненне ў 20-х гг. мінулага стагоддзя самой Дзяржаўнай бібліятэкі, а ў яе структуры беларускага аддзела таксама заканамерная з’ява. Для сталічнага і ўніверсітэцкага горада было ўжо мала тых бібліятэк, якія існавалі ў дарэвалюцыйны час. Ужо ў 1922 г. урадам прынята пастанова аб стварэнні Беларускай дзяржаўнай і ўніверсітэцкай бібліятэкі, што з самага пачатку заснавання стала захавальніцай нацыянальнай дакументальнай спадчыны і духоўнай памяці беларускага народа. Яна была заклікана «принимать все меры к тому, чтобы сосредоточить

в одном экземпляре все издания, касающиеся Белоруссии, изданные в Белоруссии на белорусском языке» [1]. Для выполнения поставленных задач у структуры бібліятэкі былі арганізаваны *Беларускае бібліяграфічнае бюро*, *Беларуская кніжная палата*, *беларускі аддзел*.

Пад бібліятэку аддалі так званы Юбілейны дом, на былой Захар'еўскай вуліцы (сёння праспект Незалежнасці), які і цяпер красуецца насупраць Палаца прафсаюзаў, побач з Домам афіцэраў. Вядомы беларускі гісторык М. Улашчык, які ў той час працаваў у бібліятэцы, успамінаў: «У верхнім пакоі правага крыла на другім паверсе размяшчаўся беларускі аддзел. Сходы, на якіх узнімаліся ў беларускі аддзел і на хоры, захаваліся да гэтага часу. З канца беларускі аддзел аддзялялі шафай ад асноўнай часткі (і там змяшчалася бібліяграфічнае бюро), а ў асноўнай стаяў вялізны стол, на які выкладаліся кніжныя навінкі, што паступалі ў бібліятэку» [2]. «Гэта быў вялікі пакой з шырокімі вокнамі, пузатымі шафамі. Праз увесь пакой цягнуўся доўгі дубовы стол. Пасярэдзіне – печка-буржуйка. І доўга яшчэ пасля таго, як удалося наладзіць цэнтральнае ацяпленне, на вонкавай сцяне будынка можна было бачыць чорныя сляды сажы», – пісала ў сваіх успамінах Ю. Бібіла [3].

Іл. 1. Беларускі аддзел. 1925 г.

Юлія Іосіфаўна Бібіла (10.01.1887–04.12.1974) – вядомы беларускі бібліёграф, першы загадчык беларускага аддзела. У той час яна была студэнткай БДУ, які скончыла ў 1925 г., да гэтага вучылася на Бястужаўскіх курсах у Петраградзе. Ю. Бібіла працавала ў бібліятэцы з 1921 па 1937 г. Яна аказалася ў ёй зусім не выпадкова, была запрошана самім Іосіфам Бенцыянавічам Сіманоўскім, першым дырэктарам бібліятэкі. Яны абодва былі з аднаго горада Бабруйска. Іосіф Бенцыянавіч добра ведаў яе захапленне

Іл. 2. Першая загадчыца аддзела беларускай літаратуры Ю.І. Бібіла

краязнаўствам. Яшчэ ў Бабруйску Ю. Бібіла арганізавала краязнаўчы аддзел. І. Сіманоўскі запэўніў яе, што такі аддзел у Дзяржаўнай бібліятэцы будзе таксама шырока разгорнуты і ён пастарасца зрабіць усё магчымае, каб даць прастор яе краязнаўчым захапленням.

На думку І. Сіманоўскага і Ю. Бібіла, беларускі аддзел павінен быў стаць цэнтрам ведаў пра мінулае і сучаснасць Беларусі. «Стваральнікі паставілі перад сабой наступныя першачарговыя задачы: сабраць у фонд усе кнігі, выдадзеныя са старажытных часоў да сённяшняга дня на беларускай мове, дзе б яны не выдаваліся; кнігі на рускай і іншых мовах, што выдаваліся ўвесь час на тэрыторыі Савецкай Беларусі; кнігі на розных мовах, выдадзеныя ў Расіі і за яе межамі, пра Беларусь, яе прыроду, пра беларускі народ, яго побыт, гісторыю і культуру; стварыць бібліяграфічную картатэку літаратуры пра Беларусь, якая б змяшчала ў сябе карткі на ўсе кнігі і артыкулы з часопісаў і газет дарэвалюцыйнага і савецкага часу» [4].

Лл. 3. Н.В. Каляда, Н.Б. Ватацы, А.А. Сакольчык, Ю.І. Бібіла
(злева направа)

Ужо ў красавіку 1923 г. было падрыхтавана службовае пісьмо намесніка рэктара Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта С. Кацэн-богіна і загадчыка Беларускай дзяржаўнай і ўніверсітэцкай бібліятэкі І. Сіманоўскага ў Цэнтральны выканаўчы камітэт БССР аб дзейнасці бібліятэкі, у якім адзначалася: *«Основным отделом Государственной библиотеки, придающим ей конкретную значи-*

мость и определяющим ее доминирующее значение в системе просветительских учреждений республики, является ее белорусский отдел, долженствующий составить полное собрание произведений печати, относящихся к белорусоведению в самом широком значении слова. Отдел этот сейчас насчитывает свыше 1500 названий в 3 тыс. с лишком томов. Помимо того, благодаря специальным ассигнованиям ЦИК, отдел включает в себя целиком библиотеки двух выдающихся деятелей белорусоведения — Е.Ф. Карского и Н.А. Янчука. В самое последнее время к ним присоединена приобретенная за счет Наркомпроса часть библиотеки А.П. Сапунова, содержащая кроме большой коллекции книг по истории Витебска и Полоцка, такой памятник белорусской культуры, как первое издание "Статута Литовского". Значение дальнейшего расширения этого отдела до возможной полноты для всех отраслей краеведения очевидно. Это расширение должно вестись как путем неустанных поисков и закупок недостающих в отделе отдельных произведений печати, так и дальнейшим сосредоточением в целях их сохранения и использования целых библиотек выдающихся белорусоведов. К уже приобретенным библиотекам должны присоединиться библиотека Я. Купалы, [Е.Р.] Романова, Б.И. Этиммах-Шитило, вторая часть библиотеки А.П. Сапунова. Необходима также выписка книг из-за границы» [5].

Работа з краязнаўчай літаратурай у рэспубліканскіх бібліятэках былога Савецкага Саюза была арганізавана па-рознаму. У адных бібліятэках гэта літаратура захоўвалася ў агульным фондзе, чытачы карысталіся ёй з дапамогай краязнаўчых картатэк, бібліяграфічных паказальнікаў і даведнікаў. У іншых бібліятэках краязнаўчыя фонды былі выдзелены, а абслугоўванне вялося ў спецыяльных краязнаўчых залах. Дзяржаўная бібліятэка БССР пайшла па іншым шляху. Ужо ў пачатку сваёй дзейнасці, у 1922 г., на беларускі аддзел, які за гады свайго існавання насіў розныя назвы: беларускі аддзел, кабінет беларускай літаратуры і бібліяграфіі, аддзел беларускай літаратуры і бібліяграфіі, аддзел беларускай літаратуры, — былі ўскладзены наступныя функцыі: выяўляць, збіраць і захоўваць друкаваныя выданні, што выходзілі на тэрыторыі Беларусі, а таксама матэрыялы пра Беларусь, выдадзеныя за яе межамі; арганізоўваць і папаўняць краязнаўчыя каталогі і картатэкі; рыхтаваць да друку бібліяграфічныя даведнікі

PH/381208

краязнаўчага зместу; быць спецыяльнай чытальняй для навуковых супрацоўнікаў, якія вывучаюць прыродныя ўмовы, мінулае і сучаснае Беларусі ці асобных яе частак; абслугоўваць чытачоў бібліятэкі і ўстаноў Савецкага Саюза і замежных краін даведкамі па пытаннях аб краёвай і краязнаўчай літаратуры. Яго галоўнай функцыяй стала фарміраванне рэтраспектыўнай нацыянальнай бібліяграфіі з мэтай забеспячэння ўсіх галін практычнай і навуковай дзейнасці ў рэспубліцы.

Такім чынам, беларускі аддзел ужо з самага пачатку сваёй дзейнасці стаў *комплексным аддзелам*, праца якога ажыццяўлялася па розных кірунках.

У самым пачатку беларускі аддзел быў задуманы як краязнаўчы аддзел і аддзел нацыянальнага друку, таму кніжны фонд яго камлектаваўся на трох прыметах: кнігі і іншыя віды друкаванай прадукцыі, што выдаваліся ў Беларусі да рэвалюцыі і за гады савецкай улады (незалежна ад іх зместу); кнігі і іншыя віды друкаванай прадукцыі пра Беларусь, выпушчаныя за межамі нашай рэспублікі; кнігі і іншыя друкаваныя матэрыялы на беларускай мове, выдадзеныя за межамі нашай рэспублікі.

Фонд беларускага аддзела Дзяржаўнай бібліятэкі БССР лічыўся да вайны адным з багацейшых па колькасці беларускіх выданняў і рэдкіх кніг; у іх можна было знайсці першадрукі Ф. Скарыны, старадрукі і рэдкія выданні рускіх і замежных вучоных і даследчыкаў, прысвечаныя Беларусі. У фондзе былі сканцэнтраваны ўсе беларускія выданні з 1917 г., а таксама выданні, якія выходзілі да рэвалюцыі, былі беларускія газеты і часопісы, рукапісы беларускіх пісьменнікаў і г. д., адным словам, збіраліся ўсе дакументы за розныя часы, пачынаючы са старажытных.

Рэтраспектыўнае камплектаванне фонда аддзела ажыццяўлялася за кошт дарэвалюцыйных выданняў, у першую чаргу беларусазнаўчай тэматыкі. Ю. Бібіла старанна збірала краязнаўчы і нацыянальны кніжны фонд, улічвала асобныя выданні, якія выходзілі на беларускай мове ў Расіі і за яе межамі ў перыяд з 1835 па 1916 г. Па відавым складзе ў ім былі самыя разнастайныя выданні: кнігі, брашуры, часопісы, газеты, плакаты, партрэты, паштоўкі, ноты, карты і інш.; па храналогіі – старадрукі і выданні XIX – пачатку XX ст., новыя выданні на беларускай, рускай і іншых мовах. Фонд аддзела збіраўся амаль што па крупінках.

Спачатку нават беларускія газеты і часопісы не аддзяляліся ад рускіх і замежных – не надта было што аддзяляць. Крыніцы, адкуль дакументы паступалі ў адзел, былі самыя розныя. Адною з важных крыніц камплектавання беларускай літаратурай было набыццё прыватных калекцый. Так транзілі ў адзел кнігазборы знакамітых вучоных-славістаў Я. Карскага, М. Янчука, шмат кніг было набыта з асабістай бібліятэкі акадэміка У. Пічэты. Гэта і набыццё асобных выданняў, якія прыносілі ў бібліятэку самі жыхары Мінска, а ў іх на руках у 1920-я гг. было шмат цікавых кніг. М. Улашчык успамінае, як адзін хлопец прынёс у бібліятэку прадаваць дзве кнігі: «Хроніку» М. Стрыйкоўскага і «Апісанне Барысаўскага павета» Я. Тышкевіча. Дасылаліся дакументы па пошце, атрымлівала бібліятэка кнігі праз друкарні, якіх у той час у Мінску было толькі тры (першая знаходзілася на плошчы Волі, другая – на Юраўскай вуліцы – зараз яе няма. Пад канец 1920-х гг. у Мінску адкрылася яшчэ адна друкарня – Акадэміі навук). Апрача Мінска значная друкарня ў Беларусі мелася толькі ў Гомелі («Палесдрук»); часам кнігі прыходзілі з Віцебска. У дробных друкарнях іншых гарадоў друкаваліся толькі газеты ці абвесткі. У выпадку, калі друкарні не дасылалі якую кнігу ці быў прапушчаны нумар газеты, самім супрацоўнікам бібліятэкі, адказным за гэту работу патрэбна было ісці і дамагацца, каб усё было тэрмінова даслана. У фонд аддзела ў 1920-я гг. паступала шмат дакументаў на беларускай мове, і для гэтага ў той час былі спрыяльныя ўмовы: ішла беларусізацыя. Установы пераходзілі на беларускую мову, таму высокімі тэмпамі ўзрастала колькасць кніг на беларускай мове (у 1930 г. іх выйшла 1170). У хуткім часе быў скамплектаваны змястоўны фонд краязнаўчай дараўнаўчонай літаратуры і літаратуры, выдадзенай у першыя гады савецкай улады, наладжана бесперапыннае паступленне беларускага абавязковага экзэмпляра. Фонд аддзела ўвесь час рос і папаўняўся таксама за кошт мясцовых выданняў, якія ён атрымліваў на мясцоваму абавязковаму экзэмпляру, шляхам закупаў і абмену. Фонд быў падзелены на некалькі частак са сваімі ўмоўнымі абазначэннямі: *Бел.С., Бел.Зап., Бел.Еўр., Латв., Літоўск., Браш./дар./, Бр/Сав./, Б-дар. бел., Ба-Бел. сав. фонд.*

У 1932 г. адзел атрымаў прыгожае памяшканне ў новым, пабудаваным спецыяльна для бібліятэкі будынку, аўтарам якога

з'яўляўся адзін з вядучых беларускіх архітэктараў Г. Лаўроў. Але ж аб'ём фонду аддзела на той момант быў ужо такі, што кнігі не маглі змясціцца нават у гэтым памяшканні, яны былі раскіданы ў няці ці шасці месцах бібліятэкі.

У дакладной запісцы дырэктара Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У.І. Леніна І. Сіманоўскага ў Надзвычайную дзяржаўную камісію па ўстанаўленні і расследаванні злачынстваў нямецка-фашысцкіх захопнікаў і іх прыхільнікаў было адзначана, што ўжо да пачатку вайны «отдел белорусской литературы и библиографии представлял собой единственное по своей полноте собрание изданий на белорусском языке и относящихся по содержанию к Белоруссии в количестве свыше 40 тысяч томов. В состав отдела входили:

1) собрание книг и периодических изданий на белорусском языке и изданных в БССР в количестве 17 500 названий и 20 тысяч томов. Материалы этого собрания описаны в печатных библиографических изданиях Госбиблиотеки;

2) издания, относящиеся к БССР по содержанию, на русском, белорусском и иностранных языках в количестве свыше 15 тысяч томов;

3) газетный архив – комплекты газет, выходивших на территории БССР, в том числе ряд редких изданий дореволюционного времени, в количестве 3500 томов;

4) собрание старопечатных изданий на белорусском языке, или изданных на территории БССР, в том числе 7 книг Библии Скорины из собрания Комарницкого, первое издание Статута Литовского из библиотеки Сапунова, произведения печати известных типографий в Вильне, Евыи, Супрасле, Заблудове и т. д. – свыше 400 томов;

5) рукописное собрание, в составе которого были рукописи народных поэтов БССР Я. Купалы и Я. Коласа, М. Богдановича, А. Пашкевич (Цетки), З. Бядули и т. д. – свыше 700 книг и тетрадей;

6) справочная библиотека отдела в количестве 2500 томов» [6]. Але ж мы ведаем, што здарылася з фондам аддзела, якія так рупліва збіраліся, у гады Вялікай Айчыннай вайны. У апублікаваных службовых дакументах бібліятэкі адзначалася, што найбольш цяжкай стратай стала разрабаванне нацыянальных дакументаў, і

што для аднаўлення фонду беларускага аддзела павінна быць праведзена выбарка аднаведных матэрыялаў з германскіх кнігасховішч, таму што частка кніг гэтага аддзела аказалася сярод выяўленага ў Германіі кніжнага фонду бібліятэкі. «Весь книжный фонд отдела, в том числе рукописи и старопечатные издания, полностью вывезен оккупантами. Случайно остались и были найдены в процессе разборки остатки брошюр из этого отдела в количестве 7 тыс. единиц» [7]. Былі загублены многія каштоўныя кнігі, часопісы, газеты, рэпрадукцый карцін, плакаты, карты.

Было зразумела, што фонд, які збіраўся ў аддзеле, павінен быў поўнасьцю аднастроўвацца ў яго дэдачным апарате. Таму праца па стварэнні дэдачнага апарату і збіранні фонду вялася адначасова. З першых дзён фарміраваўся дэдачны апарат на літаратуру, што збіралася ў аддзеле, і на літаратуру, якой не было ў бібліятэцы. Распісваліся на карткі артыкулы з усіх беларускіх газет і часопісаў, што захоўваліся ў бібліятэцы. Яшчэ ў 1920-я гг. былі прагледжаны ўсе найбольш значныя дэрэвалюцыйныя рускія бібліяграфіі, адкуль для картатэкі распісваўся ўвесь матэрыял, які адносіўся да Беларусі, з той жа мэтай распісваліся і замежныя крыніцы. Адначасова быў наладжаны распіс бягучага перыядычнага друку, як рэспубліканскага, так і саюзнага (матэрыялы пра Беларусь).

У 1926–1932 гг. актыўна працягвалася работа над картатэкай краязнаўчай літаратуры. Для яе папаўнення распісвалася ўся беларуская перыёдыка, асноўная руская перыёдыка XIX – пачатку XX ст., праводзіўся рэгулярны распіс савецкай перыёдыкі і выбарка матэрыялаў з розных бібліяграфічных крыніц. Цэнтральная краязнаўчая картатэка змяшчалася ў памяшканні беларускага аддзела. У пачатку налічвала 34 тыс. картак, да канца 1926 г. – 100 тыс., а да канца 1933 г. – 200 тыс. запісаў. Яна данаўнялася асобнымі тэматычнымі картатэкамі: тапаграфічнай (па асобных мясцовасцях Беларусі), рэпертуарам выданняў на беларускай мове, картатэкай выданняў, якія выйшлі ў Беларусі на іншых мовах, а таксама агульнай картатэкай кніг за дэрэвалюцыйны перыяд. Па агульным з Інстытутам У.І. Леніна плане была арганізавана картатэка выданняў У.І. Леніна і літаратуры пра яго, апублікаванай у Беларусі і за яе межамі на беларускай мове. У асобнай картатэцы персаналій былі выдзелены матэрыялы, якія адносіліся да твор-

часці беларускіх пісьменнікаў. Для гэтага быў наўторна абследаваны і распісаны ўвесь беларускі друк, у тым ліку газеты. Асабліва багатыя матэрыялы былі сабраны на тэкстах Я. Купалы, Я. Коласа, З. Бядулі, Ц. Гартнага. Гэтыя матэрыялы былі прагледжаны і дапоўнены самімі аўтарамі і маглі лічыцца аўтарызаванымі. Была створана картатэка літаратуры, якая адносілася да Заходняй Беларусі. Спецыяльныя картатэкі былі складзены на гісторыі тэатра Беларусі, кіно і г. д.

Бібліяграфічная камісія, якая працавала сумесна з бібліятэкай па арганізацыі картатэкі беларускай бібліяграфіі, прапанавала ўсім краязнаўчым арганізацыям і асобам звяртацца за даведкамі бібліяграфічнага характару ў беларускі аддзел Дзяржаўнай бібліятэкі БССР.

Такім чынам, у аддзеле ўжо ў той час была створана пэўная сістэма каталогаў і картатэк. На ўсю літаратуру складзены алфавітны і сістэматычны каталогі. Распрацаваны шырокі план бібліяграфічнай работы, першым крокам якога было стварэнне падрабязных краязнаўчых картатэк па розных галінах ведаў. Справіцца з гэтай грандыёзнай працай аддзел, у штаце якога былі толькі два супрацоўнікі, мог толькі з дапамогай Дзяржплана і Інбелкульта, што фінансавалі здзелныя росніе крыніц. Да сярэдзіны 1930-х гг. у сістэматычнай картатэцы беларускага аддзела быў назанашаны багачэйшы матэрыял як па дарэвалюцыйнай, так і савецкай літаратуры. Апрача сістэматычнай картатэкі і персанальнай картатэкі беларускіх пісьменнікаў былі пачаты выдавецкі каталог навуковых арганізацый, анатаваная картатэка рэцэнзій, геаграфічная (тапаграфічная) картатэка, якія данамагалі раскрываць перад чытачамі багачце фонду аддзела. Карткі гэтых каталогаў і картатэк былі ў большасці напісаны рукой Ю. Бібіла.

Дзякуючы наўнаце камплектавання бібліятэкі кніжнай прадукцыяй Беларусі, выданнямі на беларускай мове і краязнаўчай літаратурай каталогі беларускага аддзела (алфавітны, сістэматычны, а з 1930-х гадоў і прадметны) у сваю чаргу набывалі значэнне бібліяграфічных крыніц. Да таго ж яны больш глыбока распрацоўваліся ў параўнанні з іншымі каталогамі бібліятэкі, аснашчаліся дадатковымі апісаннямі на перакладчыкаў, рэдактароў, ілюстратараў кніг і г. д. Краязнаўчыя картатэкі налічвалі да канца 1941 г. каля 300 тыс. запісаў.

Даведачны апарат беларускага аддзела службы сур'ёзнай базай для аператыўнай даведачна-бібліяграфічнай работы бібліятэкі, а таксама падрыхтоўкі спецыяльных тэматычных бібліяграфій і шэрагу публікацый бібліяграфічных матэрыялаў у перыядычным друку.

З 1937 г., пасля таго як Ю. Бібіла пакінула бібліятэку, праца ў адзеле стала затухаць. З 1937 па 1941 г. папаўняліся толькі дзве картатэкі – сістэматычная і персанальная. Геаграфічная і картатэка рэцэнзій засталіся на ўзроўні паловы 1937 г. Не папаўняўся таксама і выдавецкі каталог.

У гады вайны даведачна-бібліяграфічны апарат, які так рупліва ствараўся на працягу двух дзесяцігоддзяў, пацярпеў разам з фондам аддзела. Шмат чаго з каталогаў і картатэк было знішчана, параскідана, многа картак валялася ў падвале бібліятэкі. Багацейшыя краязнаўчыя картатэкі былі высыпаны ў качагарцы. Асаблівую каштоўнасць уяўляла беларусазнаўчая картатэка, якая ў 1941 г. налічвала каля 300 тыс. запісаў і з'яўлялася асновай рэтраспектыўнай нацыянальнай бібліяграфіі. Гэта картатэка, а таксама алфавітны, сістэматычны каталогі, архіў выкананых даведак былі знішчаны фактычна поўнасьцю. Рэшткі краязнаўчай картатэкі знойдзены пасля вызвалення Мінска ў выглядзе бязладнага россыпу 90 тыс. разрозненых картак. Было згублена звыш 200 тыс. запісаў, і ўся работа па складанні картатэкі павінна была пачацца нанова.

20-я гг. мінулага стагоддзя – пачатак дзейнасці беларускага аддзела. Якім жа было абслугоўванне ў той час у адзеле і хто былі яго наведвальнікамі? Дакладна можна сказаць адно: цікаvasць да створанага аддзела ў той час была вельмі вялікай. Як адзначалася вышэй, гэта быў перыяд беларусізацыі, перыяд адраджэння беларускай культуры, і з'яўленне краязнаўчага аддзела не магло быць не заўважана і не ацэнена не толькі з боку прыхільнікаў гэтага адраджэння, але ж наогул усёй грамадскасці. Таму зусім не выпадкова, што чытачамі гэтага аддзела былі вядомыя людзі. Сярод іх – беларускія пісьменнікі Я. Купала, Ц. Гартны, З. Бядуля, Я. Пушча, Я. Дыла, А. Салагуб, У. Жылка; музыказнавец Ю. Дрэйзін; рэжысёр Беларускага драматычнага тэатра Е. Міровіч; гісторык М. Улашчык; гісторык-славіст У. Пічэта і г. д.

Супрацоўнікаў у адзеле – толькі двое: Ю. Бібіла і М. Барашкава (потым яе змяніла С. Сяргеева, а далей – Д. Мількевіч). Адзел працаваў з 10 да 22 гадзін, апрача двух дзён. У пакоі размяшчалася чытальная зала для навуковых супрацоўнікаў. На сталы раскладваліся навінкі навуковай літаратуры – савецкай і замежнай – кнігі і часопісы. У адзел паступала шмат краязнаўчай літаратуры, якую гэтыя ж супрацоўнікі апрацоўвалі і сістэматызавалі для таго, каб выкарыстоўваць яе пры абелугоўванні, выкананні тэматычных запытаў. Успаміны і расказы Ю. Бібіла сведчаць аб тым, што адзел ніколі не пуставаў, увесь час быў напоўнены чытачамі – рабфакаўцамі, настаўнікамі, пісьменнікамі, журналістамі, рабочымі. Яго працай цікавіліся аспіранты, вучоныя розных галін ведаў, работнікі літаратуры, культуры і мастацтва, многія ўстановы. Карысталіся матэрыяламі аддзела і паважаныя дзяржаўныя дзеячы, работнікі дзяржаўных устаноў, народных камісарыятаў. Старшыня Савета Народных Камісараў БССР М. Галадзед не раз прысылаў сваіх сакратароў у адзел, цікавіўся бібліятэкай і яе беларускім аддзелам старшыня ЦВК БССР А. Чарвякоў.

Беларускія пісьменнікі не толькі наведвалі адзел як чытачы, але ж некаторыя з іх прыносілі свае працы з аўтографамі. Я. Дыла быў зацікаўлены прыхільнік бібліятэкі і часты наведвальнік аддзела. Шмат яго кніг з ініцыяламі «Я. Д.» стаяла на паліцах аддзела. Я. Купала прынёс свае рукапісы ў адзел беларускай літаратуры і аддаў Юліі Іосіфаўне на захаванне. «Добра запамілася, як аднойчы адчыняюцца дзверы аддзела і з'яўляецца Купала. У адной руцэ кіёк, а ў другой – пачак з паперамі. Перадаючы мне ў рукі паперы, ён сказаў, што гэта мае рукапісы, у вас яны лепш захаваюцца» [8]. Яна запамінала гэтыя словы на ўсё жыццё, схавала і берагла пры тых умовах, у якіх працавалі. Дапамагалі беларускія пісьменнікі выяўляць псеўданімы, устанаўліваць аўтарства некаторых мастацкіх твораў, што друкаваліся да рэвалюцыі ў «Нашай Ніве» і «Нашай Долі» без подпісу аўтараў з-за цензурных умоў, якія існавалі ў той час.

Гэтыя факты сведчаць аб тым, як беларускія пісьменнікі ставіліся да бібліятэкі, разумелі яе ролю ў захаванні нацыянальнай дакументальнай спадчыны для беларускага народа.

З вялікай удзячнасцю ўспамінала Ю. Бібіла чытачоў беларускага аддзела, сапраўдных прыхільнікаў і энтузіястаў беларускай культуры, якія дапамагалі арыентавацца ў моры краязнаўчай літаратуры, падабраць літаратуру па патрэбнай тэме. Так, напрыклад, калі Е. Міровіч ставіў п'есу «Кастусь Каліноўскі» давялося праглядзець разам з ім нямала матэрыялаў. Гэта была цікавая ўзаемадапамога. Наведвальнікі аддзела і супрацоўнікі працавалі разам і былі аднолькава зацікаўлены ў добрых выніках такой сумеснай працы. Было разуменне таго, што робяць яны агульную справу, ад якой будзе карысць усім.

Арганізоўваліся ў аддзеле для чытачоў і выстаўкі. Так, ужо ў 1923 г. была праведзена выстаўка беларускай кнігі. Багацце яе ўразіла М. Улашчыка, які ўвесь вольны ад заняткаў час сядзеў у гэтым аддзеле. На выстаўцы, успамінаў гісторык, было некалькі дзясяткаў выданняў. І ў далейшай дзейнасці аддзела арганізацыя экспазіцыі стала добрай традыцыяй. Шыкоўная юбілейная выстаўка, прысвечаная Я. Купалу, на якую быў запрошаны і сам пісьменнік, была праведзена аддзелам ў 1935 г. у вялікай зале бібліятэкі, дзе знаходзіўся бібліяграфічны адзел. На ёй былі рэдкія фатаграфіі, фотакопіі і іншыя цікавыя матэрыялы з архіва паэта. Я. Купала ўсё, што было патрэбна бібліятэцы, даваў, не шкадуючы. У памяшканні навуковай чытальні (адзел тэхнікі) была наладжана сустрэча пісьменніка з чытачамі бібліятэкі.

Рос лік чытачоў, у 1932 г., як вядома, бібліятэка пераехала ў новы будынак, у якім для аддзела выдзелілі асобнае памяшканне на другім паверсе, разлічанае на 30 месцаў. Чытач мог тут адначасова атрымаць і кнігу, і бібліяграфічную даведку, і кансультацыю па ўсіх пытаннях, звязаных з мінулым і сучасным Беларусі. Адзел задавальняў шматлікія запыты з боку дзяржаўных і навуковых работнікаў, занятых вывучэннем Беларусі, – у адзеле заўсёды звярталі вялікую ўвагу на абслугоўванне. Бібліятэкары павінны былі добра ведаць краязнаўчую літаратуру, каталогі і картатэкі, бібліяграфічныя выданні, мець шырокі агульнакультурны круггляд.

Планы беларускага аддзела ў самым пачатку яго існавання былі, без перабольшвання, грандыёзнымі, якія цяжка пераацаніць. І каб гэта стала рэальнасцю, ажыццяўляць іх павінны былі людзі апантаныя, па-сапраўднаму ўлюблёныя ў сваю справу, энтузіясты,

якія не шкадавалі для гэтага ні сваіх сіл, ні часу, работа для якіх была сэнсам жыцця. А галоўнае, яны добра разумелі значнасць справы, якую распачалі. Якраз такія людзі на чале з дырэктарам І. Сіманоўскім і працавалі ў той час. Яны былі пачынальнікамі, перакананымі прыхільнікамі захавання нацыянальнай дакументальнай спадчыны, усяго новага і перадавога. І для гэтага акрамя бібліятэчнай дзейнасці неабходна было займацца сур'ёзнай выдавецкай бібліяграфічнай работай, весці бібліяграфічны ўлік беларускі. Адною з галоўных функцый аддзела стала стварэнне рэтраспектыўнай нацыянальнай бібліяграфіі для забеспячэння ўсіх галін практычнай і навуковай дзейнасці ў рэспубліцы. Побач з бягучай бібліяграфічнай работай бібліятэка разам з бібліяграфічным бюро Інбелкульта рыхтавала поўную бібліяграфію беларусазнаўства, якая павінна была ахапіць усё, што калі-небудзь і дзе-небудзь было надрукавана на беларускай мове, а таксама ўсе выданні, выпушчаныя калі-небудзь на тэрыторыі Беларусі, і ўсё, дзе хоць што-небудзь паведамлялася пра Беларусь і беларусаў. Для складання краязнаўчай і рэтраспектыўнай нацыянальнай бібліяграфіі выкарыстоўваліся багатыя і змястоўныя каталогі і картатэкі беларускага аддзела, што былі асноўнай крыніцай пры арганізацыі яго бібліяграфічнай дзейнасці. Як бачна, назіраецца сувязь і цэласнасць усіх кірункаў дзейнасці беларускага аддзела. Усё выстрайваецца ў лагічны рад: новы кірунак работы з'яўляўся лагічным працягам папярэдняга.

Пачатковым этапам арганізацыйнага развіцця бібліяграфічнай справы ў Беларусі, безумоўна, можна лічыць 1922–1925 гг. – гэта падрыхтоўчая стадыя для разгорнутай працы ў галіне краязнаўчай і рэтраспектыўнай нацыянальнай бібліяграфіі.

Наступным і адным з найбольш прадуктыўных этапаў развіцця бібліяграфічнай работы ў Беларусі з'яўляўся перыяд 1926–1932 гг. Менавіта на гэтыя гады прыпаў пачатак рэгулярнага выдання «Летапісу беларускага друку», падрыхтоўка і публікацыя зводных прац у галіне дзяржаўнай улікова-рэгістрацыйнай і краязнаўчай бібліяграфіі. Гэту работу якраз і выконваў комплексны беларускі аддзел разам з Кніжнай палатай. Была відавочная патрэбнасць уліку дакументаў на беларускай мове, якая ўзнікла ў сувязі з разгортваннем культурнага будаўніцтва. Такім чынам,

гэтыя патрабаванні заканамерна адбіваліся на ўсіх працэсах работы аддзела.

Супрацоўнікамі беларускага аддзела яшчэ ў 1927–1929 гг. было падрыхтавана да друку і выдадзена некалькі рэтраспектыўных бібліяграфій пад агульнай назвай «Летапіс беларускага друку». Першым вынікам было стварэнне поўнай бібліяграфіі па беларусазнаўстве за 1917–1927 гг. У галіне рэтраспектыўнага ўліку твораў друку Беларусі за 1917–1924 гг., да пачатку выпуску бягучага «Летапісу», аддзел беларускай літаратуры забяспечыў выданне серыі зводных бібліяграфічных паказальнікаў на беларускай мове пад той жа назвай «Летапіс беларускага друку». У 1927 г. выйшла спачатку трэцяя частка гэтай серыі, у якую ўвайшлі асобныя выданні за 1917–1924 гг. на беларускай мове; у 1928 г. – другая частка, што ахапіла дарэвалюцыйныя выданні з 1835 да 1916 г. і дзе былі ўлічаны ўсё кнігі на беларускай мове, выдадзеныя ў Расіі і за мяжой, і, нарэшце, чацвёртая частка, прысвечаная перыядычнаму друку да 1927 г. У 1929 г. быў выдадзены сістэматычны паказальнік матэрыялаў, зменчаных у часопісах і зборніках, якія выходзілі на тэрыторыі Беларусі з 1917 па 1927 г. пад загалоўкам «Беларускі перыядычны друк. 1917–1927».

Гэтым быў пакладзены пачатак выдання аналітычнай бібліяграфіі беларускага друку, бібліяграфія выданняў на сучаснай беларускай мове была закончана. Што тычыцца першай часткі гэтай серыі, то яна была зарэзервавана для бібліяграфіі старадрукаваных выданняў. Адначасова былі падрыхтаваны паказальнікі кніг, якія выйшлі ў Беларусі з 1917 па 1924 гг. на рускай і іншых мовах, акрамя беларускай. Але ж іх публікацыя не была здзейснена і яны засталіся ў рукапісах і картатэках. Разам з Кніжнай палатай аддзел увесь час рыхтаваў «Летапіс друку БССР».

Неабходна адзначыць той факт, што яшчэ ў сярэдзіне 1920-х гг. разам з Інбелкультам была намечана шырокая праграма далейшай выдавецкай дзейнасці аддзела на будучыя гады. Планавалася выдаваць грунтоўныя бібліяграфіі пра прыроду Беларусі, народную гаспадарку, культурнае будаўніцтва, гісторыю беларускага народа. Бібліяграфічнай камісіяй, якая працавала ў той час сумесна з бібліятэкай, была пастаўлена задача падрыхтоўкі і выдання на базе беларусазнаўчай картатэкі сямітомнай серыі навукова-дапа-

можных бібліяграфічных паказальнікаў пад агульнай назвай «Матэрыялы да беларускай бібліяграфіі». Аднак з гэтай серыі свет убачылі толькі два паказальнікі: па этнаграфіі Беларусі (1927) і архэалогіі (1929). Па шэрагу прычын у 1928 г. сумесная праца бібліятэкі і Інбелкульту, а таксама дзейнасць Бібліяграфічнай камісіі былі спынены.

Працягвалася праца ў галіне рэтраспектыўнай краязнаўчай бібліяграфіі. На базе краязнаўчай картатэкі аддзела ў 1934 г. была распачата падрыхтоўка вялікіх тэматычных і галіновых бібліяграфій, у тым ліку серыі рэфератыўных паказальнікаў па прыродзе і прыродазнаўчых прадукцыйных сілах Беларусі. У прыватнасці, да сярэдзіны 1930-х гг. была закончана вялікая анатаваная бібліяграфія «Флора і расліннасць БССР». У свой час яна надрукавана не была і рукапіс загінуў у час вайны. Былі падрыхтаваны таксама да друку бібліяграфіі па вытворчых сілах краіны, гісторыі рэвалюцыйнага руху ў Беларусі і гісторыі беларускага тэатра, распрацавана больш за 60 бібліяграфічных паказальнікаў, перагледжана каля 100 назваў розных часопісаў. Матэрыялы краязнаўчай картатэкі аддзела ў 1926–1932 гг. шырока выкарыстоўваліся таксама і для публікацый у друку тэматычных спісаў у краязнаўчым часопісе «Наш край» (затым «Савецкая краіна») і г. д. На базе картатэкі падрыхтаваны шэраг тэматычных спісаў.

Быў цікавы і выпушчаны ў 1930 г. старанна складзены Ю. Бібіла «Каталог юношеской и комсомольской литературы», забяспечаны анатацыямі і ўказаннямі на рэцэнзіі.

Але ж падрыхтаваныя бібліяграфічныя матэрыялы аддзела, што знаходзіліся толькі ў рукапісах і не былі надрукаваны, за гады акупацыі былі згублены.

Падводзячы вынікі дзейнасці аддзела за даваенны перыяд, можна адзначыць наступнае: беларускі аддзел, які з'яўляўся комплексным аддзелам, працаваў па розных кірунках. Аб'яднанне бібліяграфічных і бібліятэчных функцый, шырокае камплектаванне краязнаўчай літаратурай, атрыманне з 1922 г. абавязковага саюзнага экзэмпляра аказала рашаючы ўплыў на ранняе развіццё работы па краязнаўчай бібліяграфіі, у асаблівасці на вельмі інтэнсіўны рост краязнаўчых картатэк аддзела, публікацыю ўжо ў 1929–1933 гг. зводнай бібліяграфіі краязнаўчых матэрыялаў за 1917–1927 гг. і падрыхтоўку серыі «Матэрыялы да беларускай бібліяграфіі».

Беларускі аддзел у даваенны перыяд стаў вядучым аддзелам бібліятэкі, які выконваў ролю краязнаўчага цэнтру ў рэспубліцы.

Вайна і акупацыя спынілі дзейнасць бібліятэкі, былі разрабаваны фонды, знішчаны даведачны апарат. Цудам уратаваўся будынак бібліятэкі.

Яшчэ ішла вайна, але пытанне аднаўлення дзейнасці Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У.І. Леніна і яе структурных падраздзяленняў заўсёды стаяла на парадку дня. Таму ўжо 6 сакавіка 1943 г. была прынята пастанова Савета Народных Камісараў БССР № 19 «Аб стварэнні кніжнага фонду для Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У.І. Леніна, абласных і раённых бібліятэк», у якой адзначалася неабходнасць аднаўлення работы Дзяржаўнай бібліятэкі імя У.І. Леніна з часовым знаходжаннем у Маскве. У пастанове гаварылася, што неабходна «спрасіць Саўнарком Саюза ССР: <...> даць указанне Наркамасветы РСФСР аб выдзяленні з дзяржаўнага кніжнага фонду неабходнай колькасці кніг для камплектавання рэспубліканскай, абласных і раённых бібліятэк БССР» [9]. Для правядзення гэтай работы неабходна было стварыць групу супрацоўнікаў у колькасці 3–5 чалавек на чале з народным камісарам асветы БССР Уралавай.

Аднак спецыяльнай групы, якая б займалася камплектаваннем Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У.І. Леніна, створана не было. Аднаўленнем кніжнага фонду бібліятэкі ўжо ў 1944 г. займаліся галоўным чынам Акадэмія навук БССР і яе навуковы супрацоўнік, былы дырэктар бібліятэкі І. Сіманаўскі. Такім чынам, нягледзячы на вялікія цяжкасці, пачаўся аднаўленчы перыяд. У кніжны фонд Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У.І. Леніна з розных крыніц было атрымана 65 тыс. тамоў, у тым ліку ад Усесаюзнай кніжнай палаты па адным экзэмпляры ўсіх выданняў, якія выйшлі ў гады Вялікай Айчыннай вайны – 40 тыс. экзэмпляраў; Музея рэвалюцыі – 8 тыс. экзэмпляраў; з фонду Усесаюзнай бібліятэкі імя Леніна – 12 тыс. экзэмпляраў; ад Кніжнай палаты – 5 тыс. экзэмпляраў.

Ужо праз чатыры месяцы пасля вызвалення Мінска, у лістападзе 1944 г., бібліятэка адкрылася для чытачоў. Разам з усёй бібліятэкай аднавіў сваю працу і аддзел беларускай літаратуры. Вялікая работа чакала яго наперадзе па аднаўленні ўсіх кірункаў дзейнасці.

1. **Положение** о Белорусской государственной и университетской библиотеке от 15 сентября 1922 г. // Нацыянальная бібліятэка Беларусі ў дакументах, 1922–2006 : да 85-годдзя НББ / Нац. б-ка Беларусі, Дэпартамент па арх. і справаводству М-ва юстыцыі Рэсп. Беларусь ; [склад: К.А. Навуменка, М.В. Рудакоўская] ; рэдкал.: Л.Г. Кірухіна (адк. рэд.) [і інш.]. Мінск : Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2007. С. 37.

2. **Улашчык, М.** З мінулага Беларускай дзяржаўнай бібліятэкі і кніжнай палаты / М. Улашчык // Польша. 1990, №1. С. 147.

3. **Бібіла, Ю.І.** Дзяржаўная бібліятэка : 1920–30-я гг. / Ю.І. Бібіла // С любов'ю о библиотеке : история б-ки в воспоминаниях : к 80-летию Нац. б-ки Беларусі / авт.-сост. : Л.М. Михальчук, Л.И. Курилина. Минск, 2002. С. 11.

4. **Ватацы, Н.Б.** Яе не забыць / [Н. Б. Ватацы] // Шляхі : гісторыка-літ. арт. / Н. Б. Ватацы. Мінск, 1986. С. 162.

5. **Службное** пiсьмо заместiцеля рэктара Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта С. Каценбогіна і заведуючага Беларускай дзяржаўнай і ўніверсітэцкай бібліятэкай І. Сімановскага ў Цэнтральны ісполніцельны камітэт Беларускай ССР аб дзейнасці бібліятэкі ад 12 красавіка 1923 г. // Нацыянальная бібліятэка Беларусі ў дакументах, 1922–2006 : да 85-годдзя НББ / Нац. б-ка Беларусі, Дэпартамент па арх. і справаводству М-ва юстыцыі Рэсп. Беларусь ; [склад: К.А. Навуменка, М.В. Рудакоўская] ; рэдкал. : Л.Г. Кірухіна (адк. рэд.) [і інш.]. Мінск : Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2007. С. 41.

6. **Из докладной** записки директора Государственной библиотеки БССР им. В.И. Ленина И. Сімановскага ў Чрезвычайную дзяржаўную камісію па ўстаноўленню і расследаванню зладеянняў нямецка-фашыістскіх захапчыкоў і іх саабочнікоў і прычiнненых ім пoтeрь гражданам, кoлхозам, oбщественным oрганизациям, дзяржаўным прадпрыемствам і ўчреждениям СССР аб ушeрбе, прычiнненoм бiблioтeкe, нe пoзднee 23 мaртa 1945 г. // Нацыянальная бібліятэка Беларусі ў дакументах, 1922–2006 : да 85-годдзя НББ / Нац. б-ка Беларусі, Дэпартамент па арх. і справаводству М-ва юстыцыі Рэсп. Беларусь ; [склад: К.А. Навуменка, М.В. Рудакоўская] ; рэдкал.: Л.Г. Кірухіна (адк. рэд.) [і інш.]. Мінск : Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2007. С. 111–112.

7. Там жа. С. 112.

8. **Бібіла, Ю.І.** Дзяржаўная бібліятэка ... С. 14.

9. **Пастанова** № 19 Савета Народных Камісараў Беларускай ССР «Аб стварэнні кніжнага фонду для Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У.І. Леніна, абласных і раённых бібліятэк» ад 6 сакавіка 1943 г. // Нацыянальная бібліятэка Беларусі ў дакументах, 1922–2006 : да 85-годдзя НББ

/ Нац. б-ка Беларусі, Дэпартамент па арх. і справаводству М-ва юстыцыі Рэсп. Беларусь ; [склад.: К.А. Навуменка, М.В. Рудакоўская] ; рэдкал.: Л.Г. Кірухіна (адк. рэд.) [і інш.]. Мінск : Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2007. С. 99–100.

10. **Бібіла, Ю.** Старонкі памяці / Ю. Бібіла // ЛіМ. 1967. 5 лістан. (№ 88). С. 3.

11. **Восстановлен** белорусский отдел Государственной библиотеки // Сов. Белоруссия. 1945. 2 июня (№ 101). С. 2.

12. **Из докладной записки** начальника группы культуры Совета Народных Комиссаров Белорусской ССР В. Вагановой председателю Совета Народных Комиссаров Белорусской ССР П. Пономаренко о восстановлении книжного фонда Государственной библиотеки БССР им. В.И. Ленина, областных, городских и районных библиотек освобожденных районов Белорусской ССР от 15 июня 1944 г. // Нацыянальная бібліятэка Беларусі ў дакументах, 1922–2006 : да 85-годдзя НББ / Нац. б-ка Беларусі, Дэпартамент па арх. і справаводству М-ва юстыцыі Рэсп. Беларусь ; [склад.: К.А. Навуменка, М.В. Рудакоўская] ; рэдкал.: Л.Г. Кірухіна (адк. рэд.) [і інш.]. Мінск : Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2007. С. 104.

13. **Симановский, И.Б.** Библиографическое дело в Белорусской ССР / И.Б. Симановский // Сов. библиография. 1959. № 2. С. 30, 32.

14. **Симановский, И.Б.** Белорусская советская библиография = Беларуская савецкая бібліяграфія / И.Б. Симановский ; Гос. б-ка БССР им. В.И. Ленина, Кн. палата БССР ; [ред.: В.С. Григорьев, А.П. Демченкова]. Мінск : [б. и.], 1965. Ч. 1. [2], 191 с.

15. **Хроніка** : у Інбелкульце // Наш край. 1926. № 1(4). С. 56.

Summary

The article contains the history of Belarusian literature department of the National Library of Belarus, materials from both published and unpublished documents about the department, recollections of former employees. The article reveals the background of department creation, presents the time period from 1922 till 1944, all the directions of its activity, tells about acquisitions to the fund, making catalogues and cards, about services, publishing and bibliographic activity. It is also mentioned about losses happened in the fund and inquiry-search mechanism of the department during Great Patriotic War.